

"ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם"

על ערך שמירת השבת במרחב הציבורי

להלן כמה מקורות מדברי רבותינו זצ"ל בעניין חשיבות שמירת השבת במרחב הציבורי. לשימושכם, מובאת תחילה בקצרה התייחסות לטענות העולות בחלל השיח הציבורי בעניין.

תשובות קצרות למהות הנשאלת השיח הציבורי הסוללי השבת

א. מה עם חופש הפרט - "איש באמונתו יחיה", "אי אפשר להיות בשבת במעצר בית" -

- ◀ ערך מדינה יהודית הוא ראשון במעלה וגובר על ערך חופש הפרט.
- ◀ חופש הפרט רלבנטי לרשות הפרט אך דין המרחב הציבורי שונה מהבית הפרטי, שם מדובר על צביון המדינה וזהו אינו עניין פרטי. לשום אדם אין זכות להחליט לשנות את צביון השבת במדינה היהודית.
- ◀ יש כפייה ציבורית בנושאים רבים שלא קשורים לדת, כל מדינה מגבילה את הפרט בדברים מהותיים שהיא רואה לנכון.
- ◀ שבת היא מצווה לאומית - כללית ולא רק פרטית.

ב. חילול השבת לא יפגע ברגשות הדתיים (תח"צ ומתחמי מסחר ובידור באזורים חילוניים בלבד)

השבת הציבורית אינה עניין של דתיים. אך לדתיים יש אחריות כפולה לשמירה על צביון המרחב הציבורי של המדינה היהודית גם אם זה לא פוגע ישירות ב"רגשותיהם". ומהצד השני - גם רוב הציבור החילוני רוצה בשמירה על צביון המדינה כיהודית.

ג. כל אחד צריך לוותר בשביל שנחיה ביחד (ברוח אמנת גביזון - הרב מידן וכדומה)

- ◀ זו לא 'פשרה' אלא פירצה, כיוון שהמצב הנוכחי של הסטטוס קו הוא עצמו הסכמה של איזונים בין הפרט למרחב הציבורי, וכל פריצה שלו פוגעת בשבת הציבורית.
- ◀ אין בסמכותנו "לסחור" בשמירת השבת ולהחליט על איזה חילול שבת אפשר "לוותר".

ד. מי קבע מה זה שבת? - "לכל אחד השבת שלו".

מי שקבע זה הקב"ה במתן תורה, וכפי שקיים עם ישראל לדורותיו. כל ניסיון להגדיר "סוגי שבת" אחרים אינו שונה מיום א' אצל הגויים - להבדיל, ואין לו שום קשר לשבת קודש של עם ישראל.

ה. פוגע במעוטי היכולת ופריפריה (ביחס לתחבורה ציבורית)

- ◀ האוכלוסייה החלשה דווקא נפגעת בד"כ מחילולי שבת ציבוריים (עובדים שמוכרחים לעבוד וכו').
- ◀ גם ביחס לכך ערך צביון המדינה קודם לפגיעה אפשרית בחיי הפרט.

ו. צריך להאהיב ולחבר את השבת על כל עם ישראל, ולכן אין להתעקש.

בפשרות שמשפילות את ערך השבת לא נגרם לאהבתה (אולי לאהבת שבת של ים וכדורגל...). ויתור על אופי השבת האמיתית הוא שגורם להשנאתה שכן מוכח שאין בה כל ערך אז מדוע כל האיסורים האלה? רק שמירה על כבודה של השבת תביא לבסוף להכרת ערכה וקדושתה.

1. השבת – בונה את המלכות בישראל

הראשון לציון הרב ב"צ מאיר חי עוזיאל: (מתוך מכתב ברכה לאגודת "ברית השבת")
 "בחסד ה' ובנפלאותיו הגענו לזמן הזה..ועתה הגיע שעתנו לחדש מעשה עזרא ונחמיה בגאולה השנית: לחזק ולהמליך את שבת מלכתא במדינת ישראל, זו חובתנו וכך נאה ויאה לנו לפי **שמירת השבת היא סוד הנצח לקיומה של מלכות ישראל בארצו..**

מבחינה זאת הנני מברך את אגודת "ברית השבת" בארץ ישראל על פעולתה החשובה מאוד... החלצו ונחלץ אחים להשיב לנו ולארצנו בבתינו וברחובותינו בעיר ובשדה את מלכות השבת ונקדש בזה שם שמים לעינינו ולעיני כל העמים" (מכתבי עוזיאל-עמ' תעט)

סימוכין לדבריו אפשר למצוא במדרש שמספר איזו מצווה תביא להחזרת המלכות לישראל:

".. בטלתן כל הדברות, קיימו דבר אחד ואני אסלח לכם, ואיזה? - זה שבת, שכן אמר ירמיהו לישראל לא תוציאו משא מבתים ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וגומר (ירמיהו יז כב) - וישבה העיר הזאת לעולם (שם שם, כה), ואם לא תשמעו אלי וגו' (שם שם, כז) - בי נשבעתי נאום ה' כי לחרבה יהיה הבית הזה (שם כב ה), לכך נאמר שמעו דבר ה', ואין שמעו דבר ה' אלא שבת, שנאמר ממצוא חפציו ודבר דבר (ישעיה נח, יג)."

[אגדת בראשית פרק עד]

2. השבת משמרת את דמותנו הלאומית

רבי יהודה הלוי:

"אמר הכוזרי: בחשבי על מצבכם ראיתי כי אמנם יש לאלוה סוד בדאגו להשאתכם וכי את השבת והמועדים שם האלוה בין הסבות החזקות ביותר להשמרת דמותכם וצביונכם כי האומות היו מחלקות אתכם ביניהן וכובשות אתכם לעבדים להן בעבור בינתכם וזך דעתכם ואף שמות אתכם לאנשי מלחמה לולא הזמנים ההם שאתם שומרים בנאמנות כזאת בהיותם מועדים שנתנו לכם מאת האלוה ובהיות טעמיהם חשובים כל כך - זכר למעשה בראשית זכר ליציאת מצרים, זכר למתן תורה, כל אלה ענינים אלוהיים שנצטוויתם לזכרם תמיד. ולולא הימים האלה לא היה אחד מכם לובש בגד נקי ולא הייתם מתכנסים למקום אחד לשם קריאה בתורתכם מחמת דכאוונכם בארך תקופת שעבודכם. ולולא הם שהיו לכם לא הייתם מתענגים יום אחד בכל ימי חייכם." [ספר הכוזרי, מאמר ג' י]

הראי"ה קוק:

◆ הקשר בין השבת ללאומיות מתבטא גם באיסור המלאכה בשבת:

"...השבת! כמה לאומיות רעננה יש בשמירתו ובקדושתו!... השינוי הנפלא, שמביא אהבה נאמנה בטבע, שיווי המעשים שמביא את שיווי הדעות, כמה הוא בולט ומורגש בשביתת השבת לכל חוקותיו ופרטיו. כמעט כל פרטי דרכי החיים כולם שווים הם בכל האומה הישראלית באין הבדל בין איש לרעהו ביום הקדוש והנערץ הזה... באיסור המלאכות כולם, הננו משקיפים על כל העם כעל איש אחד גדול, כחברים ורעים המתעלסים באהבים במסיבה אחת שכל אחד משתדל להשוות כל הליכותיו להליכות רעהו כדי שימצא ממנו קורת רוח. ובאמת הבט נא אל הפעולות שכל עדת ישראל כולה תפעל ביום השבת: התפלה, הקידוש, הסעודות-מה רב כח השינוי הנפלא הזה להרשים אהבת משפחה בקרב העם הגדול הזה ..

כמה אהבה לאומית ורוממות הרוח יש בשמירת שבת כהלכתו! כמה פועלת השמירה הזאת לרומם את יקרת ערך האומה בלבב בניה, בהיות הזיכרון חי בינינו, כי לאומנו הוא העם הנושא את התעודה הזאת של שכלול רוח האדם ועלומה האמיתי." [מאמרי הראי"ה, עמ' 137 "השבת"]

◆ חובת היחיד לשמור שבת היא בעצם חובה לאומית:

".. רק בהיותך משלם את המס המגיע מחלקך, היינו בהשתתף עם כלל ישראל בהנהגה השווה של שמירת קדושת יום השבת, אז הנך יוצא ידי חובתך, לכונן את רוחנו הלאומי הנשגב ... על כן חלילה לך, אחי, לשחת את נפשך, להוציא את עצמך מן הכלל, גם בדבר קטן המסתערף לקדושת יום השבת, שהוא האות בין ד' ובין בני ישראל, אות על התעודה הכללית, שאינה נגמרת כי אם על ידי הנהגה המתאימה של כל האומה בכללה." [שם]

◆ ולכן פגיעה של היחיד בשבת היא פגיעה כללית:

".. אחי, חלילה לך לחלל את קדושת השבת בשביל מצרך ופרנסתך, ומכל שכן בשביל השקפותיך החפשיות על החיים. .. מה גדול ההפסד הלאומי המגיע משליחות יד בקדושת שבת. .. ומה תאמר, אחי, בהיותך נמנה בין האנשים אשר אם ירבו כמותם בהנהגתם יועם הזוהר הלאומי, כי השבת הוא המחיה את הרוח הלאומי. ..

... ע"כ אחי בתור בן נאמן לעמך שמור נא מכל משמר את אוצר הלאומיות, את קדושת החוקים והמשפטים; וכפי גודל ערך כלל התורה כולה בשמירתה תגדל קדושת השבת שהוא מרכז חיי הרוח של עמנו ומקדש תעודתו-כל שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע." [שם]

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי האשכנזי בקום המדינה: (בקריאה לבסס את השבת במדינה)

"ואולם צו השעה הוא הצלת נפש האומה כולה, ונפש האומה כולה זוהי השבת. כמה אנו חייבים לעשות להציל את נפש האומה כולה.

אנו פונים בשם היהדות כולה אל השלטונות הממשלתיים והצבאיים להבין מהי השבת לישראל ולא להביא יהודים לידי הניסיון לחלל את השבת. מי לה' איתנו. תנו ידכם לברית השבת למען הצלת השבת. החובה של הצלה זו מוטלת על הכל, על הציבור ועל היחיד. בראש ובראשונה חובה זו מוטלת על הגופים הציבוריים... להתעורר לפעולת הצלה מתוך ההכרה שבמידה שהשבת הולכת ומתחללת בה במידה הולכת ונפסדת הצורה המקורית העיקרית של הבית הלאומי. ... יש הרבה דרכים להצלת השבת.. הצילו את שבת קודשנו, הצילו את נפש האומה בארץ קדושה."

[למען השבת, תש"ד, עמ' 16]

3. שבת בפרהסיה הציבורית

הראי"ה קוק: (במחאה חריפה כנגד חילול שבת בפרהסיה בשנת תרע"א במושב הפועלים עין גנים)
" חלול שבת ויום טוב שנעשה בפרהסיה במושבה עין גנים על ידי אספת הפועלים בהמון, הרעים את לב קהל ה' בכללו, את כל ישראל יושב ארץ ישראל, עד שהמחאה התפרצה כמעט באפס יד. נשמת האומה מצאה את עצמה נכאבת

ועלובה על ידי אחדים מבניה, אשר ירמסו ברגלים כל כך גסות את עורק חייה. היא לא תוכל לדום, היא תמחה בכל עוז, ומלחמה תשיב אל חיק בניה מהרסיה ומחריביה. כאמור.. כמה שנמעט את הענין לא נמלט מידי **עלבון קודש נורא, סוף כל סוף הסכימה קבוצה של בני ישראל בארץ ישראל לחלל שבת ויום טוב בפומבי,** ומה שהיה הדבר מפני אידיאל כללי, זהו מוסיף עוד ליתן על העוון צורה בולטת, הראויה למחאה היותר אדירה מכלל כל האומה. על כן בשם כל קהל עדת ישראל יושבי ארץ ישראל, בשם יושבי הערים והמושבות, בשם הועדים הנכבדים. והחתומים הרבים היחידים אשר שלחו את דבריהם אלינו ברגש ההשתתפות בצער ומחאה נוראה - הננו מוחים נגד העובדה המחפירה הזאת. " [מאמרי הראי"ה, עמ' 452]

4. הסגנון הראוי לשבת הציבורית

הרב משה אביגדור עמיאל, רבה של תל אביב:

" אפשר לנו להגדיר את הציבון של השבת משלש נקודות: **דתית, לאומית וסוציאלית.** "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ". **זו היא נקודה דתית טהורה,** המשותפת לכל בני הדתות שבעולם - שיהיה להם יום בשבוע, בו יזכרו את אלוקי השמים והארץ, שהוא הבורא והיוצר של כל העולמות ואין עוד מלבדו. "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ד' אלוקיך משם" - **היא נמוק לאומי טהור,** כדי שלא נשכח לעולם כי יצאנו מעבדות לחרות ואנו צריכים להוקיר את החרות ולהגן עליה בכל נפשנו ובכל מאודנו עד טפת דם האחרונה.. ואם גם עכשיו הננו כפופים תחת שעבוד מלכיות, יש בזה רק משום שעבוד הגוף ולא משום שעבוד הרוח.. "ולמען ינוח עבדך ואמתך כמוך" - **זהו נימוק סוציאלי** כדי שירגיש בעל הבית כי גם עוזריו ומשרתיו, עבדיו ואמותיו הנם אנשים כמוהו. ואי אפשר לו לעשות בהם מה שלבו חפץ ולנצל אותם בלי גבול. ואמנם כל שלשת הנימוקים הללו גלויים ומפורשים היטב בתורה גופא. אולם דא עקא, שלא הכל יודעים שכל שלשה הנימוקים הללו תלויים זה בזה, מחוברים יחד בחבור פנימי, שאי אפשר להפריד ביניהם בשום אופן.. וע"ז אמרו חז"ל: "שמור וזכור בדבור אחד נאמרו". זאת אומרת, שאעפ"י שב"זכור", בעשרת הדברות הראשונות, יש לשבת רק צביון דתי, וב"שמור" שבדברות האחרונות יש להשבת צביון לאומי וצביון סוציאלי, אל תעלה על לבך מחשבה זרה לבחור מכל אלה רק חלק אחד ולראות את השבת רק מנקודת השקפה אחת משלש הנקודות הללו, כי אז לא נשאר לנו מאומה; **וכשתאמר שיש לך רק אחד משלש הדברים הללו, אז אפילו אחד אין לך,** כי כולם "בדבור אחד נאמרו". **השבת זוהי התמצית של כל היהדות כולה והיהדות גופה כוללת את כל הדברים יחד, גם דת גם לאומיות וגם צדק חברתי. ומי שמוציא חלק אחד משלשה החלקים הנ"ל אין לו כלום, מפני שלא נתנו לחלוקה.** " [שבת מלכתא, עמ' יג]

5. השבת הציבורית אינה עניין לדתיים בלבד

הראי"ה קוק: (ביחס לטענה שהושמעה במקרה עין גנים שבתוך הקבוצה לא נחשב כפומבי)

"...מר חנוך אמר כמתנצל בעד הפועלים שלא היה פה חלול שבת בפרהסיא ברשות אחרים, מפני שעין גנים בתור מושבה של פועלים, נחשבת למשפחה בפני עצמה. זה העירותי: **דוקא נגד טעות זו עלינו למחות. אלמלא שאנו חשים את רגש האחוה לכל אחינו, גם להרחוקים... לא היה העניין כל כך מרעיש אותנו.** אבל מפני שאנו חפצים שלא להפר את האחוה.... דווקא מפני שעין גנים היא מושבה שכולה פועלים, והיא עלולה, מפני רעיון מוזר זה, לחלל את קודש ישראל בכלל, חלילה, באין מוחה, הננו חייבים למחות נגדה בקול רעש גדול. דעו אחים, בני ישראל אתם כולכם, ועין גנים עיר היא בארץ ישראל, עיר הקודש היא...המושבה חייבת להוקיר בשכל טוב את רגש האחוה ההדדית של האומה, לאשרה החומרי והרוחני. לא אחים! העולה על רוחכם היה לא יהיה! לא תצאו מן הכלל, אחים הנכם ואחים תהיו לנו, ואם שגיתם - תשובו. שובו, שובו אחים... " [מאמרי הראי"ה עמ' 454]

ועוד כותב הראי"ה ביחס לבעיית חילול שבת:

"**זו בעיה לאומית.** ובחשבון הולך ונזקף על תחיתנו הלאומית, וראוי לנו להתאמץ ולמחות שלא יהיה המעמד כל כך מופקר" (אגרות הראי"ה ד', מד-מה).

6. הגישה הראויה למאבק

הראי"ה קוק: (ביחס למקרה עין גנים הנ"ל)

"למלחמה אנו קרבים היום, למלחמת מצוה, בכאב לב אנו נגשים אליה. אבל סוף כל סוף הנני מכריז בגלוי שנדע אשר למלחמת אחים אנו נגשים, על אחינו ולא על אויבנו, לא ישראל על הכנעני והעמלקי, אלא יהודה על שמעון, ושמעון על בנימין. רגש האחוה שאנו מרגישים גם נגד אחינו, אלה אשר כל כך התרחקו מסבות שונות ונוראות מבית חיינו, מיסוד הקודש, מחיי התורה והמצווה.. הוא שמחדיר בנו את רגש המלחמה, ומגביר את כחה ואת מרירותה של מחאתנו; אבל הוא נותן בנו גם כן תכונה של זהירות כי סוף כל סוף לא על אויבים, כי אם על אחינו אנו לוחמים..אנו לא נאמר: "גם לי גם לך לא יהיה - גזורו": לא ניגע בשום ענין אשר יוכל לסבב איזה מעוט כוח ליישובנו החביב, כי אם נהיה קולעים את חצינו אל המטרה של גדירת הפרצה." [שם]